

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ 1928-1939 рр. У ПОЛЬСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Пуйда Р.Б.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Стаття присвячена дослідженню Українського національно-демократичного об'єднання, однієї з найвпливовіших політичних сил в суспільно-політичному житті Західної України. В умовах боротьби українського населення згуртувавши національно-демократичні сили краю навколо ідеї боротьби за державність та соборність українських земель. Діяльність політичної сили в польському сеймі і сенаті упродовж 1928 – 1939 рр., визначено місце і роль парламентської діяльності націонал-демократів в національному русі України.

Ключові слова: українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), українська парламентська репрезентація (УПР), українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), сейм, сенат, вибори.

Постановка проблеми. Праця українських депутатів і сенаторів у вищому законодавчому органі Польщі у міжвоєнний період ХХ ст. привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних істориків, передусім польських. Однак на сьогоднішні немає синтетичного дослідження, яке б відтворювало цілісну картину парламентської діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 1928-1939. Автори здебільшого обмежуються загальними твердженнями або торкаються маловідомих аспектів проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На значному конктерно-історичному матеріалі вперше досліджено парламентську діяльність Українського національно-демократичного об'єднання, що характеризувалася певними особливостями і виконувала важливі функції у польській політичній системі.

Мета статті. Головною метою цієї статті – проаналізувати діяльність УПР в польському сеймі і сенаті упродовж 1928 – 1939 рр., охарактеризувати форми і методи діяльності у польському парламенті, дослідити особливості перебігу виборчих кампаній 1928, 1930 і 1935 рр. УНДО надавала парламентській діяльності першочергового значення, оскільки розглядала польський сейм крізь призму своєї трибуни, яка дозволяла донести до широких верств населення правду про становище українського населення краю, утиски та дискримінації в національно-культурній сфері.

Виклад основного матеріалу. У 1925 р. на політичну арену вийшло Українське національно-демократичного об'єднання (УНДО), яке, згуртувавши національно-демократичні сили краю навколо ідеї боротьби за державність та соборність українських земель, опинилося в епіцентрі українського політичного життя Польської держави. На початку ХХ ст. український національно-визвольний рух у Західній Україні вступив у найвищу стадію свого розвитку, що проявлялося у пожевленні всіх сфер суспільно-політичного життя краю.

Парламентська діяльність УНДО 1928 – 1939 рр. не знайшла належного висвітлення в українській та зарубіжній історіографії, розглядалася дослідниками здебільшого в контексті значно ширших проблем. Суспільно-політичне життя Західної України в міжвоєнний період ХХ ст. висвітлене в низці досліджень О. Зайцева [1], Л. Зашкільняка

[2], М. Кугутяка [3], Ю. Сливки [4], І. Соляра [5], М. Швагуляка [6] та ін. Серед наукових праць польських дослідників, які присвячувалися окресленій тематиці, варто виділити розвідки В. Кулеші [7], Т. Піотркевича [8], Р. Тожецького [9], Р. Томчика [10], А. Хойновського [11], Шумило [12].

Вперше партія взяла участь у виборах у 1928 р. Це народне волевиявлення, на думку членів УНДО, мало засвідчити український національний характер західноукраїнських земель, продемонструвати волю населення до боротьби за свободу та незалежність. У виборчій кампанії 1927 – 1928 рр. вперше взяла участь переважна більшість західноукраїнського населення. Окреслюючи завдання націонал-демократів у майбутніх виборах, газета «Діло» писала: «Біжучі вибори до польських законодавчих установ мають потрійне завдання: 1) засвідчити характер українських земель під Польщею; 2) виявити перед цілим світом: чия ця земля, хто творить на ній величезну більшість і хто повинен бути господарем цієї землі; 3) здобути вільну трибуну для оборони природних й основних прав української нації [13, с. 1].

12 листопада 1927 р. ЦК УНДО постановив своє першочергове завдання, яке вбачало у створенні виборчого блоку національно-державницьких сил: «Йти до виборів під гаслом спільного виборчого блоку українських національних угруповань...» [14, с. 1]. За задумом президії партії до блоку мала увійти Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), «Селянський Союз» і рештки ліквідованої в 1924 р. УСДП, праця якої об'єднувала невелику групу людей навколо львівської газети «Вперед» [15, с. 5-6]. Проте через брак порозуміння український виборчий блок не вдалося створити. У підсумку УНДО утворило Блок національних меншин (БНМ). Виборча кампанія 1928 р. завершилася перемогою на західноукраїнських землях УНДО, що дозволило партії вибороти 23 мандати в сеймі і 9 у сенаті. За УНДО в Галичині проголосувало 543 185 осіб, або 54,8 % усіх голосів, відданих на українські політичні партії.

Водночас зауважимо, що на північно-західних українських землях ундівці не отримали жодного мандату. Двох послів до сейму в спілці з УНДО привів холмсько-волинський Сельсоюз. Таким чином, вибори підтвердили безумовне лідерство УНДО серед українського політикуму. Після ви-

борів центр ваги в політичній активності українських партій перемістився до Варшавського сейму, а їх керівники очолили парламентські клуби. Близько половини членів ЦК і майже вся президія УНДО одержали посольські і сенаторські мандати. УНДО набуло рис парламентської партії. Як і напередодні виборів, партія виступала з ініціативою консолідації всіх політичних сил.

17 березня 1928 р. на засіданні ЦК УНДО було вирішено офіційно звернутися до всіх угруповань, які мали своїх представників у сеймі, з пропозицією створення спільного українського клубу. Проте пропонована ініціатива не знайшла підтримки серед інших українських парламентаріїв. Як результат УНДО утворила власний парламентський клуб – УПР, який очолив Д. Левицький.

Виступи українських послів свідчили, що діяльність УПР мала не регіональний галицький, а всеукраїнський характер. 9 березня 1928 р. Д. Левицький виголосив програмну декларацію Українського клубу проголосив в сеймі. Він заявив, що хоч боротьба за самостійну українську державу завершилася поразкою, «найвищим, святим і непорушим ідеалом нашим є незалежна, соборна Українська національна держава на всіх українських землях... Вступаючи до польських законодавчих палат, будемо цим шляхом йти до здійснення найвищого права української нації» [16, л. 9-11]. Проте, незважаючи на незначні успіхи, упродовж 1928 – 1930 рр. українські парламентарі не змогли добитися істотного покращення становища українського населення, оскільки всі їхні принципи пропозиції здебільшого відкидалися проурядовою парламентською більшістю.

Кінець 20-х – початок 30-х рр. ХХ ст. характеризувався гострою кризою економічних і політичних відносин у Польщі. В умовах світової економічної кризи, фінансової залежності Польщі від іноземного капіталу стабілізаційні заходи санаційного режиму не приносили позитивних результатів. Політична нестабільність в країні, виявлялася у частих змінах урядів. У січні 1929 р. Клуб ББСУ представив проект змін у Конституції, спрямовані на обмеження прав парламенту і зміцнення президентської влади.

Після дострокового розпуску парламенту, санаційна більшість оголосила про початок нової виборчої кампанії. Виборча кампанія 1930р. проходили в умовах широкомасштабної акції «пацифікації» (умиротворення), спрямованої на знищення українських культурно-освітніх осередків, господарських установ. Масового характеру набули арешти провідних українських політичних діячів, зокрема представників УНДО. Загалом в ув'язненні опинилися 30 колишніх послів (дев'ятнадцять з УНДО, шість – з УСРП, три – з Сельробу, один – із Сельсоюзу, один – з УПП) і три сенатори (двоє – з УНДО, один – із Сельробуєдності). Політика пацифікації змушувала українські політичні сили шукати шляхів порозуміння.

18 вересня 1930 р. представники УНДО і УСРП підписали угоду про створення виборчого блоку, що передбачав розподіл мандатів між двома партіями за пропорційною системою, беручи до уваги кількість голосів, одержаних кожною з них в даному

окрузі на виборах 1928 р. Упродовж кількох днів до угоди приєдналися УСДП, Білоруська християнська демократія і Білоруський селянський союз.

Репресії не могли не позначитися на підсумках виборів. Український список на виборах до сейму 16 листопада 1930 р. одержав у Східній Галичині 30,8% голосів, на Волині – 12,6% (21 посольський мандат). На виборах до сенату блок одержав чотири мандати у Східній Галичині. Після переговорів між УНДО й УСРП, був затверджений наступний розподіл мандатів: УНДО – 17 місць у сеймі і три в сенаті; УСРП – три місця в сеймі й одне в сенаті. [17, с. 1]. Після виборчої кампанії 1930 р., у порівнянні із 1928 р., опозиційне українське представництво скоротилося у двічі.

Після завершення виборчої кампанії ситуативний союз українських політичних партій зважаючи на численні ідеологічні суперечності, був приречений на поразку: члени УНДО згуртувалися в українському клубі, який назвали Українською парламентською репрезентацією. Оскільки голова УНДО все ще перебував у в'язниці, Український клуб обрав тимчасову президію, до якої увійшли сенатор А. Горбачевський (голова), посли – М. Галушинський, О. Луцький (заступник) і Д. Великанович (секретар).

Одразу ж після завершення виборчої кампанії, українські посли розпочали активну парламентську діяльність. У центрі уваги УПР, на чолі із Д. Левицьким, стояли питання захисту українського шкільництва, протести проти пацифікації, виступи на захист державності західноукраїнських земель. Члени УПР активно працювали у таких сеймових комісіях: бюджетній, конституційній, охорони праці, відбудови краю, правничій, промислу та торгівлі, суспільної опіки, реформи рільничої, робіт публічних, земельної та військової, що давало змогу хоча б частково впливати на вирішення окремих питань. Основними формами діяльності представників УПР стали: виступи на пленарних засіданнях сейму та сенату (найчастіше при розгляді річного державного бюджету чи затвердженні бюджетів окремих міністерств), підготовка інтерпеляцій та проектів ухвал. Подекуди, представники УПР вдавалися до бойкоту пленарних засідань вищого законодавчого органу Польщі. Подібні акції протесту викликали осуд польської більшості парламенту, провокували арешти провідних діячів національно-державницького табору.

На початку 1935 р. Д. Левицький остаточно прийшов до висновку про безперспективність дальшої опозиції. На зміну політики вплинули декілька факторів: 1) поступова ліквідація демократичного парламентського устрою в Польщі, що звела нанівець можливість ефективної легальної опозиції; 2) антиукраїнський терор у Радянському Союзі, який поховав надію на еволюцію УРСР в напрямі національної державності; 3) тиск з боку українського кооперативного руху, що потребував політичної стабільності для успішного господарювання. Нові концепції УНДО знайшли відображення в промові Д. Левицького в сеймі 5 лютого 1935 р. Голова УНДО повторив вимогу територіальної автономії українських земель з власним сеймом, адміністрацією, судівництвом, шкільництвом і те-

риторіальним військом. Водночас він дав зрозуміти, що його партія готова припинити боротьбу з польською владою за ціну «створення у межах польської держави П'ємонту для українських визвольних змагань» [18].

Нова Конституція, ухвалена у квітні 1935 р. значно обмежила права парламенту. УПР утрималася від голосування, оскільки, на думку В. Загайкевича, «права українського народу, як збірної національної одиниці не знаходять у ній – подібно як і в Конституції 1921 р. – жодної правової гарантії...». Доповненням Конституції стали нові виборчі ординації, які мали на меті обмеження діяльності опозиційних політичних сил. УНДО поставилося до них негативно, вказуючи на те, що вони не давали можливості українському народові обрати незалежних послів і сенаторів.

Проект нової виборчої ординації до Сейму змусив лідерів УНДО розпочати переговори з урядом. Цей проект відбирав право вільного вибору кандидатів, узалежнював цей вибір від рішення округових виборчих колегій, які були б в переважній більшості складені з поляків. Ініціативу в справі порозуміння з урядом з рук взяли О. Луцький і В. Мудрий.

Попереднє порозуміння між урядом та УНДО було досягнуто 29 травня 1935 р. Д. Левицького не було запрошено на зустріч – польський уряд дав зрозуміти, що не хоче мати справи з головою УНДО. 8 червня 1935 р. на засіданні УНДО Левицький подав у відставку. Однак ЦК вирішив залишити його на посаді голови до закінчення виборчої кампанії, щоб не підривати авторитету партії. Фактична влада в УНДО перейшла до В. Мудрого. Виборча угода викликала критику не лише з боку інших політичних партій, а й у самому УНДО. Проти участі у виборах виступила член ЦК М. Рудницька, проте більшість ЦК схвалили угоду. Інші українські партії бойкотували вибори. Антивиборчу агітацію розгорнула ОУН. Проте у виборах до сейму 8 вересня 1935 р., взяло участь 48,9% виборців Східної Галичини. УНДО одержало 13 семових мандатів, УНО – один. До сенату обрано трьох галицьких українців: двох від УНДО і одного від – УНО, ще двох сенаторів від УНДО

призначив Президент Польщі [19, с. 1].

Нова українська парламентська репрезентація була обрана членами УНДО 2 жовтня: головою замість Д. Левицького став В. Мудрий, заступниками – В. Целевич, О. Луцький, Ю. Павликовський, секретар – Д. Великанович. Курс на нормалізацію польсько-українських стосунків був остаточно закріплений на засіданні ЦК УНДО 12 жовтня 1935 р.

6 грудня 1935 р. В. Мудрий виступив з програмною промовою у сеймі якій наголосив на необхідності згідного співжиття польського та українського народів. Водночас УНДО виникла опозиція проти лінії партійного керівництва. Її очолив Д. Левицький, який ще 1 лютого 1936р. на засіданні ЦК піддав критиці новий політичний курс партії. Опозиціонери не заперечували самої ідеї нормалізації польсько-українських взаємин, але вважали що партія зробила завеликі поступки, практично нічого не одержавши взамін, крім обіцянок. Подальші події показали, що польсько-українське порозуміння, яке втілювалося у нормалізаційний курс УНДО не принесло суттєвих дивідентів останнім. Проурядова більшість надалі ігнорувала вимоги УПР у національно-культурній та політичній сфері.

Висновки і пропозиції. Таким чином, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок.

Отже, упродовж 1928–1939 рр. у польському парламенті діяла УПР, сформована із членів УНДО. Виборчі кампанії 1928, 1930 і 1935 років продемонстрували прихильність українців до національно-державницького табору, зокрема УНДО. Центр активності партії після виборів перемістився до варшавського сейму.

Діяльність УПР сприяла активізації боротьби українців за їх національне і соціальне визволення, підвищенню національної свідомості українців. Упродовж трьох парламентських каденцій члени УПР неодноразово піднімали проблему загрозливого стану українського шкільництва, подавали інтерпеляції, у яких наводили численні факти зловживань польської адміністрації під час проведення на терені Західної України шкільного плебісциту, захищали національно-політичні та соціально-економічні права українського народу в умовах польського владного режиму.

Список літератури:

1. Зайцев О. Політичні партії Західної України у виборах 1928 р. / Олександр Зайцев // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.3. – Львів, 1994 – С. 54–62; Його ж: Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1939) / Олександр Зайцев // УІЖ. – 1993. – №1. – С. 72–84.
2. Зашкільняк Л. Історія Польщі : від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.; Його ж: Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р. / Леонід Зашкільняк // Polska i Ukraina : Sojusz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 1997. – С. 431–454; Його ж: Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.) / Леонід Зашкільняк // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939) : матеріали міжнар. наук. конф. (Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.) / [упорядн. Василь Фугала] – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 34–45.
3. Кугутяк М. Галичина : сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с. : іл.; Його ж: Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928–1930) / Микола Кугутяк // Галичина. – 2000. – №4. – С. 90–96; Його ж: Українсько-польські стосунки 20–30-х років : від конфронтації до нормалізації / Микола Кугутяк // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ, 1997. – С. 18–27.
4. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Юрій Сливка. – Київ : Наукова думка, 1985. – 271 с.
5. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання : перший період діяльності (1925–1928) / Ігор Соляр.

- Львів : Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 1995. – 71 с.; Його ж: Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928). – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. – 150 с.
6. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) / Михайло Швагуляк // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 77–82; Його ж: Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років XX ст. / Михайло Швагуляк // Записки Наукового товариства імені Шевченка / [ред. Олег Купчинський]. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 111–147. – (Праці історико-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові); Його ж: «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / Михайло Швагуляк / [відпов. за випуск Ю. Р. Бабік, В. І. Івановський]. – Львів : Академія Наук України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1993. – 52 с.
 7. Kulesza W. Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1935 / Władysław Kulesza. – Wrocław, 1985. – 268 s.
 8. Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach pilsudzczyzny. 1926–1930 / Tadeusz Piotrkiewicz. – Warszawa, 1981. – 346 s.
 9. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Ryszard Torzecki. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1989. – 467 s.
 10. Tomczyk R. Ewolucja ideowo-taktyczna Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO) wobec państwa i rządu polskiego w latach 1925–1939 / Ryszard Tomczyk // Akcja «Wisła» na tle stosunków polsko-ukraińskich w XX wieku. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Szczecińskiego. – Szczecin, 1994. – S. 61–66; Його ж: Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (UNDO) a wybory parlamentarne w 1928 r. / Ryszard Tomczyk // Biuletyn Południowo-Wschodniego Instytutu Nauowego (Badania ukraińoznawcze). – Przemyśl, 1997. – N. 3. – S. 92–100.
 11. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / Andrzej Chojnowski. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – 251 s.
 12. Szumilo M. Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie I Senacie RP (1928–1939) : zarys problemu / Mirosław Szumilo // Warszawskie Zeszyty Ukraińoznawcze, 2002. – Z. 13/14. – S. 153–170.
 13. Діло. – 1928. – 4 березня.
 14. Діло. – 1927. – 25 листопада.
 15. Хто винен? Чому нема українського блоку? – Львів, 1928. – 57 с.
 16. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja I i II. 1928 – 1935. – Okres II, 1928, pas. 3.
 17. Діло. – 1930. – 17 листопада.
 18. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja I i II. 1928 – 1935. – Okres III, 1935, pas. 128.
 19. Діло. – 1935. – 18 жовтня.

Пуйда Р.Б.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

UKRAIŃSKIE NACJONALNO-DEMOKRATYCZNE OB'JEDINENIA 1928-1939 гг. В ПОЛЬСКОМ ПАРЛАМЕНТЕ

Резюме

Статья посвящена исследованию украинской национально – демократического объединения, одной из самых влиятельных политических сил в общественно – политической жизни Западной Украины. В условиях борьбы украинского населения сплотив национально – демократические силы края вокруг идеи борьбы за государственность и соборность украинских земель. Деятельность политической силы в польском сейме и сенате в течение 1928 – 1939 гг определено место и роль парламентской деятельности национал-демократов в национальном движении Украины.

Ключевые слова: украинское национально – демократическое объединение (УНДО), украинская парламентская репрезентация (УПР), Украинская социалистически –радикальная партия (УСРП), сейм, сенат, выборы.

Puyda R.B.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

UKRAINIAN NATIONAL-DEMOCRATIC UNION 1928-1939 OF THE POLISH PARLIAMENT

Summary

The article is devoted to the research the Ukrainian National Democratic Union, one of the most active in political respect parties in the social-political life of the Western Ukrainian. In the struggle of the Ukrainian population zhurtuvavshy national-democratic forces of the land around the idea of fighting for independence and collegiality Ukrainian lands. A political forces in the Polish Sejm and Senate during the 1928 – 1939 biennium, the place and role of parliamentary activity of the National Democrats in the national movement in Ukraine.

Key words: Ukrainian National Democratic Union (UNDO), Ukrainian parliamentary representation (ATC), Ukrainian socialist-radical Party (USRP), parliament, senate, elections.